

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ШАЛЯ Ольга Ігорівна

УДК 821.11-1=03.111=161.2

**КАТЕГОРІЯ ПОРІВНЯННЯ У МОВІ НАУКИ: ФУНКЦІОНАЛЬНІ,
КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНІ ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ПАРАМЕТРИ
(на матеріалі англо-американських статей у галузі електроніки)**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі іноземних мов Центру наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
ІЛЬЧЕНКО Ольга Михайлівна,
Центр наукових досліджень та викладання
іноземних мов НАН України,
завідувач кафедри іноземних мов

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент
СОЛОЩУК Людмила Василівна,
Харківський національний університет імені
В.Н. Каразіна,
професор кафедри англійської філології

кандидат філологічних наук, доцент
МАЛКОВА Ольга Валеріївна,
Інститут філології Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри англійської філології

Захист відбудеться “28” жовтня 2011 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.11 в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою 01061, м. Київ, бул.Т. Шевченка, 14.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: м. Київ, вул.Володимирська, 58, зал № 12.

Автореферат розісланий “22” вересня 2011 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради Д 26.001.11

к.філол.н. Клименко Л.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Будучи загальною формою членування предметного світу як сфери людського пізнання, будь-яка категорія являє собою нібито увесь Всесвіт, звернений до людини у ракурсі одного атрибута (С.Б. Кримський). Категорія порівняння як одна із корінних структур мислення, що увібрала у себе конденсований пізнавальний досвід людства, завжди привертала увагу вчених (Арістотель, Н. Кузанський, К.А. Гельвецій, В. фон Гумбольдт, Е. Кассірер, Х. Ортега-і-Гассет, О.О. Потебня, Цицерон), і вивчалася у єдності трьох взаємозалежних іпостасей: логічної, гносеологічної та лінгвістичної (В.М. Огольцев). Порівняння є суттєвим інструментом наукового пізнання і специфічним мовним засобом наукового дискурсу, причому порівняння по-різному виявляє себе у загальнонародній мові та у мові науки.

Актуальність даної праці зумовлено культурно-антропологічною спрямованістю сучасних мовознавчих студій, значущістю дискурсивних розвідок у цілому (А.Д. Белова, В.Г. Борботько, Дж. Браун, Т.А. ван Дейк, Р. Водак, О.П. Воробйова, Р.А. де Богранд, М. Коултхард, В.В. Красних, О.С. Кубрякова, Г. Кук, О.В. Малікова, Б. Полтрідж, П. Серіо, Л.В. Солощук, М. Стаббс, Ю.С. Степанов, Д. Таннен, Г. Уїддоусон, Н. Фейерклоу, І.С. Шевченко, Д. Шиффрін) та вивченням наукового дискурсу зокрема (О.А. Баженова, Ч. Базерман, А.Н. Бредфорд, К. Гайленд, С.М. Галлоран, Дж. Гальтунг, М.М. Глушко, О.М. Гніздечко, С. Деріан, Л.І. Зільберман, О.М. Ільченко, В.І. Карабан, Т.Р. Кияк, М.М. Кожина, І.М. Колегаєва, Дж.Ч. Колльер, В.Ф. Крюкова, Дж. Майерс, А. Мауранен, О.М. Пешковський, Н.М. Разінкіна, С.В. Ракітіна, К. Рівз, Дж. Свейлз, Д.М. Тумі, Л.К. Чеонг, В.Є. Чернявська, Т.В. Яхонтова). Важливість роботи полягає у недостатньому вивченні категорії порівняння та зумовлена потребою її комплексного дослідження з огляду на дискурсивні, комунікативні, когнітивні, функціональні, структурні (архітектонічні) та національно-культурні особливості її реалізації саме у науковому дискурсі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано на кафедрі іноземних мов Центру наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України згідно з плановою темою науково-дослідної та науково-методичної роботи кафедри іноземних мов Центру “Сучасні європейські мови: комунікативні, лінгвокогнітивні, соціолінгвістичні, дискурсивні та лінгвопедагогічні аспекти” (державний реєстраційний номер 0108V000355). Тему дисертації затверджено вченою радою Центру наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України (протокол № 3 від 12.09.2007).

Метою роботи є комплексне дослідження категорії порівняння з огляду на дискурсивну, комунікативну, когнітивну, структурну, функціональну та національно-культурну специфіку її реалізації у науковому дискурсі. Поставлена мета дослідження зумовлює необхідність розв'язання таких **завдань**:

- визначити лінгвістичний статус і встановити поняттєвий зміст категорії порівняння в писемному англо-американському науковому дискурсі;

- виявити, описати і проаналізувати корпус різнорівневих експліцитних та імпліцитних, у тому числі візуально-риторичних засобів вираження категорії порівняння;
- встановити питому вагу експліцитних та імпліцитних засобів вираження порівняння в досліджуваному типі дискурсу;
- дослідити внутрішню когнітивну структуру категорії порівняння;
- розкрити дискурсивний, когнітивний та комунікативний потенціал, особливості функціонування, архітекτονіки та національно-культурної специфіки категорії порівняння у мові науки.

Об'єктом дослідження є сучасний писемний англо-американський науковий дискурс.

Предметом дослідження є масив різнорівневих вербальних та невербальних (експліцитних та імпліцитних) засобів вираження категорії порівняння у сучасній науковій прозі, включаючи культурно-специфічні компаративні одиниці.

Емпіричним матеріалом послуговували сучасні англо-американські наукові статті різних жанрів, а саме, проблемно-оглядові статті, статті-листування на сторінках часописів та інформації про новий продукт у галузі електроніки (що охоплює такі науково-технічні сфери як напівпровідникові технології, робототехніка, штучний інтелект та комп'ютерна техніка) із 15 назв журналів, які публікуються авторитетною міжнародною організацією *The Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE)* кількістю 270 статей (обсягом 10000 сторінок). Загальна кількість мовних одиниць з компаративною семантикою, отриманих у процесі суцільної вибірки становить 4230 одиниць.

Методи дослідження. Проблематика дослідження зумовила необхідність застосування різноманітних методів дискурсивного аналізу: *Методи індуктивного і дедуктивного аналізу* використано задля упорядкування, опису і класифікації отриманих методом суцільної вибірки компаративних одиниць, виведення закономірностей їхнього функціонування у науковому дискурсі, а також узагальнення даних. *Когнітивно-семантичний метод* вживався для окреслення когнітивної структури категорії порівняння крізь призму теорії прототипів Е. Рош і виділення компаративних одиниць, що вербалізують когнітивні операції, об'єднані прототипними відношеннями схожості та відмінності. *Метод аналізу пресупозицій та інференцій* застосовувався з метою виявлення імпліцитної компаративної семантики мовних одиниць. *Метод аналізу словникових дефініцій та компонентний аналіз* слугували для з'ясування лінгвістичної сутності категорії порівняння у науковому дискурсі, а також тлумачення значень компаративних одиниць. *Метод мапування Дж. Фоконьє* використовувався для аналізу антропологічної складової порівняння, що полягає у проектуванні понять живої природи з простору-джерела у простір-ціль, що містить поняття неживої природи. *Метод зіставного аналізу* застосовувався для протиставлення особливостей функціонування порівняння у загальнонародній мові та мові науки. *Метод прагматичного аналізу* уможливив виявлення комунікативного

потенціалу досліджуваної категорії. *Метод кількісних підрахунків* мовних одиниць використовувався для порівняльно-кількісного аналізу експліцитних та імпліцитних засобів вираження категорії порівняння.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що комплексне дослідження категорії порівняння з огляду на когнітивні, комунікативні, дискурсивні, функціональні та культурно-специфічні фактори на матеріалі сучасного англо-американського наукового дискурсу раніше не провадилося. У праці вперше здійснено всебічний аналіз експліцитних та імпліцитних мовних одиниць компаративної семантики, запропоновано типологію порівняння з урахуванням функціональних особливостей і семантики компаративних одиниць, виявлено комунікативний потенціал та архітектуру категорії порівняння, досліджено її національно-культурну специфіку, а також описано релевантні концептуальні метафори, що віддзеркалюються у мові науки.

Положення, що їх винесено на захист:

1. Порівняння лежить в основі пізнання людиною навколишнього світу і набуває категоріального статусу у науковому пізнанні. Будучи когнітивно-дискурсивною категорією, порівняння являє собою дискурсивне явище, яке ґрунтується на процесах компаративного мислення адресанта, що вербалізуються різнорівневими мовними одиницями з експліцитною та імпліцитною компаративною семантикою.

2. Когнітивна структура категорії порівняння є дворівневою. Вертикальна та горизонтальна площини категорії організовані трьома рівнями: на супербазовому рівні знаходиться родове поняття категорії – порівняння; базовий рівень складається з прототипних членів, що містять найбільшу кількість характерних ознак для категорії – відношень схожості, навколо яких групуються поняття суббазового рівня – ототожнення, уподібнення, умовивід за аналогією, прирівнювання, а також відношень відмінності, що охоплюють такі поняття суббазового рівня, як: несхожість, розрізнення та протиставлення.

3. У мові науки існують експліцитні та імпліцитні засоби вираження категорії порівняння. Експліцитними засобами вираження категорії порівняння є компаративні конструкції з експліцитними маркерами і термами порівняння, ступені порівняння прикметників, дискурсивні конектори з вираженою семою “порівняння”, компаративні одиниці, що експлікують значення тотожності, подібності, рівності, аналогії, несхожості, розрізнення і протиставлення. Імпліцитні засоби вираження категорії порівняння наукового дискурсу представлено індикаторами епістемічної та деонтичної модальності, а також алюзією. Візуально-риторичні засоби порівняння як важливий спосіб експлікації та декодування наукової інформації можуть бути як експліцитно, так і імпліцитно вираженими.

4. Функціональними типами порівняння у науковому дискурсі є: гіпотетичне порівняння, атрактивне порівняння, адитивне порівняння, поширене порівняння, суперіорне порівняння, порівняння-уточнення, порівняння-обмеження, порівняння-заперечення, що свідчить про поліфункціональність категорії порівняння.

5. Категорія порівняння виступає конструктивним елементом структурно-композиційної будови наукового дискурсу, що реалізується через засоби ретроспективного і проспективного порівняння, анафоричного і катафоричного порівняння, забезпечуючи зв'язність тексту та лінійний спосіб подання інформації.

6. Комунікативний потенціал порівняння реалізується через комунікативні стратегії адресанта, як-от: балансування стратегій гезитації та впевненості адресанта у істинності висловлювання, екземпліфікація, залучення адресата до активної участі у процесі пізнання, привертання уваги адресата до стрижневих моментів тексту, націлених на здійснення мовного впливу на адресата з метою досягнення певних комунікативних цілей адресанта.

7. Порівняння слугує важливим засобом вербалізації ключових культурних доміант американської та – фрагментарно – британської мовних картин світу, що відображається у науковому дискурсі в культурно-специфічних концептах. Поширеність концептуальних метафор на позначення любові та боротьби, експеріенційних метафор, зооморфних і вегетативних метафор є свідченням метафоричної природи сучасного англо-американського наукового дискурсу.

Теоретична значущість праці зумовлюється виявленням закономірностей функціонування категорії порівняння у науковому дискурсі у сукупності експліцитних та імпліцитних засобів вираження порівняння з огляду на їхню культурну специфіку. Дана праця робить внесок до теорії дискурсу, розробки проблем комунікативної та когнітивної лінгвістики, а також лінгвокультурології.

Практичне застосування дослідження полягає у можливості використання його результатів при викладанні англійської мови у профільних та непрофільних вищих навчальних закладах, зокрема курсу англійської мови для спеціальних цілей, у курсах загальної та англійської лексикології (словотвір, синонімія, антонімія), стилістики (стилістика тексту, стилістична морфологія, стилістичний синтаксис, стилістична семасіологія, функціональна стилістика, стилістична лексикологія, графічні засоби тексту), теоретичної граматики (прагматика речення, семантика речення), спецкурсах з дискурсу, інтерпретації тексту та мовленнєвої комунікації, а також при написанні підручників, посібників та наукових робіт філологічного профілю. Результати роботи стануть у пригоді й при укладанні словників.

Апробацію теоретичних положень, практичних здобутків та висновків дисертації здійснено на дев'яти наукових конференціях: Другому Всеукраїнському науковому форумі “Сучасна англїстика: когніція, комунікація, текст” (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 4 грудня 2007 р.), міжнародній науковій конференції “Національна культура у парадигмах семіотики, мовознавства, літературознавства, фольклористики” (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 24 жовтня 2007 р.), Всеукраїнській науковій конференції “Діалог культур: лінгвістичний та літературознавчий виміри” (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 9 квітня 2008 р.), міжнародній науковій конференції “Мовно-культурна комунікація у сучасному соціумі” (Київський

національний університет імені Тараса Шевченка, 22 жовтня 2008 р.), Першій Міжнародній конференції “Навчання англomовної академічної комунікації в Україні: проблеми та перспективи” (Львівський національний університет ім. І. Франка, 24-25 жовтня 2008 р.), Всеукраїнській науковій конференції “Етнічні мовно-культурні моделі світу в контексті українського перекладознавства: до 90-річчя Миколи Лукаша” (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 22 жовтня 2009 р.), другій та третій науково-практичних конференціях “Наукова спадщина В.В. Акуленка та сучасне мовознавство” (Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов НАН України, 30 жовтня 2009 р., 29 жовтня 2010 р.), Всеукраїнській науковій конференції “Етнічні виміри універсуму: мова, література, культура” (Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 14 квітня 2010 р.).

Публікації. Результати дослідження викладено у 10 одноосібних публікаціях у фахових виданнях, затверджених постановами ВАК України.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списків використаної літератури та лексикографічних джерел, трьох додатків. Загальний обсяг роботи – 283 сторінки, з них – 215 сторінок основного тексту. У списку використаної літератури налічується 315 найменувань. Роботу проілюстровано 18 рисунками та 5 таблицями.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено об'єкт, мету, завдання, джерела фактичного матеріалу, описано методи дослідження, висвітлено наукову новизну, обґрунтовано теоретичне і практичне значення праці, наведено дані про апробацію роботи.

У **першому розділі** “*Категорія порівняння як кардинальна категорія наукового дискурсу*” проаналізовано і узагальнено специфіку вивчення порівняння у логіко-філософському, когнітивному та лінгвістичному аспектах, а також у дихотомії мова науки :: загальнонародна мова. Також висвітлено деякі мовні особливості наукового дискурсу, обґрунтовано доцільність аналізу категорії порівняння у рамках когнітивно-дискурсивної парадигми, окреслено когнітивну структуру досліджуваної категорії.

У площині наукового дискурсу категорія порівняння є важливим прийомом наукового мислення та пізнання, котрий залучається науковцем на всіх етапах наукової діяльності, зокрема, слугуючи основою найсуттєвішої ланки експериментальної діяльності – формулювання нових теорій та гіпотез (К. Данбер). Як вербалізований результат наукового пізнання, сучасний писемний англо-американський науковий дискурс є універсальним комунікативним кодом науковців (Г. Уїддоусон), що характеризується низкою комунікативно-прагматичних, лексико-семантичних і композиційних особливостей, зокрема особливостями англо-саксонського інтелектуального стилю, варіативністю, зумовленою нормами і конвенціями певних

дискурсивних спільнот у різних наукових галузях знань, наявністю корпусу термінологічної лексики, метадискурсивністю, інтертекстуальністю, лінеарністю, діалогічністю, жанровою диверсифікацією. Конвергенція британського й американського варіантів англійської мови, що веде до злиття у англо-американський науковий дискурс спричинена глобалізацією та інтернаціоналізацією мови науки (О.М. Ільченко).

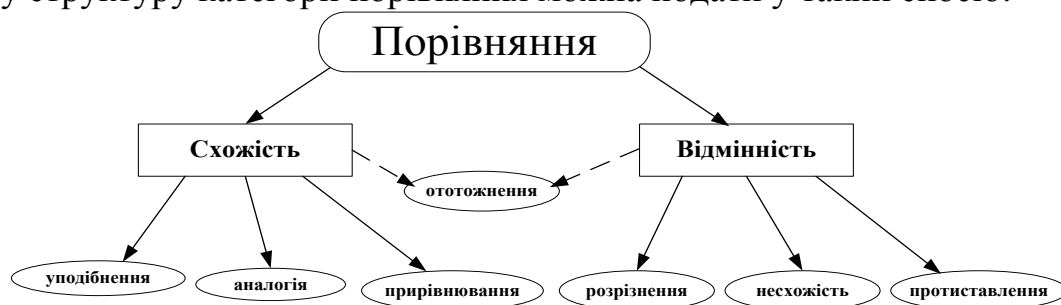
Задля розуміння ролі порівняння у мові науки розглядаємо порівняння у діалектично складній дихотомії мова науки :: загальнонародна мова, котра являє собою лінгвістичну даність, яку опановує кожен представник певної мовної спільноти, розвиваючи за її допомогою розумову діяльність, і, залучаючись до комунікації та культури свого народу (В.В. Акуленко). Загальнонародна мова і мова науки взаємодіють на етапі термінотворення, адже загальнонародна мова є джерелом для постачання мовного матеріалу, котрий виформовується у загальнонаукові та спеціальні термінологічні одиниці шляхом метафоричної номінації. При цьому порівняння слугує засобом встановлення асоціацій за схожістю або суміжністю ознак елементів позамовного ряду, відображених у значенні наявного слова й ознак нового позначуваного елемента (В.Г. Гак).

Як поліморфна та багатоаспектна категорія, порівняння вивчалось крізь призму мультидисциплінарного підходу, тобто для дослідження порівняння залучалися різні наукові дисципліни: філософія, логіка, когнітивна психологія, лінгвістика. Так, порівняння тлумачилося філософами античності як важливий інструмент й один із найдревніших видів інтелектуальної діяльності (Е. Сепір), спрямований на пізнання та власне віднаходження істини через зіставлення відомого та невідомого. Логіки розглядали порівняння як логічний прийом, що має трьохкомпоненту структуру, представлену трьома термами: *comparandum* (об'єкт порівняння), *comparantum* (суб'єкт порівняння), *tertium comparationis* (основа порівняння), що слугує для встановлення інгерентно існуючих відношень схожості та відмінності між порівнюваними предметами.

Лінгвісти вивчали порівняння як мовну категорію у рамках морфологічного (М.П. Айрапетова, Т.А. Туліна), синтаксичного (Х.М. Гурбанов, Ф.В. Даутія, У.А. Жаркова, М.І. Черемісіна, Н.А. Широкова), структурно-семантичного (С.Б. Абсаматов, С.Я. Александрова, Л.І. Балута, А. Вежбицька, О.В. Гулига, Г.З. Джамашева, Т.В. Захарова, С.В. Іванова, С.О. Карцевський, М.П. Ковальова, В.Ф. Крюкова, І.М. Панкова, А.Ф. Пархоменко, Є.І. Шендельс), функціонально-семантичного (Л.І. Балута, А.Б. Міхалев, В.П. Сасіна), семантико-прагматичного (Ч. Кеннеді, О. Савада), стилістичного (В.М. Огольцев, Л.В. Разуваєва) лінгвокультурного (Г.І. Абрамова, Н.Н. Буднікова), когнітивного (М. Демірова, М.І. Конюшкевич, Н.В. Малімонова) підходів на матеріалі різних мов у рамках компаративної лінгвістики (Ю.М. Анохін). При цьому найбільше висвітлення отримали мовні розвідки порівняння на матеріалі російської мови у художній літературі.

У когнітивних розвідках порівняння виступає когнітивною процедурою обробки інформації про навколишній світ, що ґрунтується на припущенні когнітивістів стосовно того, що мозок людини є складним механізмом, здатним сприймати та обробляти інформацію за допомогою компаративного мислення (Т. Муссвайлер, К. Епштуд).

Перевагою прототипного підходу до аналізу когнітивної структури категорій Е. Рош є можливість пояснення процесів мислення, що лежать в основі мовних структур (Т. Гівон). Порівняння є когнітивним конструктом, категоріальну тканину якого формують когнітивні процеси, що вербалізуються у значенні компаративних одиниць. Категоріальну систему порівняння формують дві площини: горизонтальна та вертикальна. Горизонтальну площину утворюють родові поняття категорії супербазового рівня – порівняння, а також прототипні члени, що складають базовий рівень і є структурно-змістовим ядром категорії – відношення схожості та відмінності, що містять найповніший набір ознак, властивих категорії порівняння. Вертикальна площина фрагментована на когнітивні процеси, що є членами суббазового рівня, котрі групуються навколо прототипних членів категорії – відношень схожості – ототожнення, уподібнення, умовиводу за аналогією, прирівнювання; відношень відмінності – умовиводу про несхожість, розрізнення, протиставлення. Між прототипними відношеннями базового рівня знаходиться перехідна зона, до якої – в окремих випадках – можуть входити мовні одиниці зі значенням тотожності. Тотожність може виражати не тільки рівність та схожість, але передавати й відмінність, адже для віднесення предметів до групи тотожних, треба встановити відмінність цього предмету від інших нетотожних предметів. Цей факт підтверджує тісний взаємозв'язок відношень схожості та відмінності. А втім, ототожнення має більше спільних рис з прототипними відношеннями схожості, тож тяжіє до схожості. Когнітивну структуру категорії порівняння можна подати у такий спосіб:



Когнітивна структура категорії порівняння

Крізь призму когнітивно-дискурсивної парадигми, що проголошує синтез когніції та комунікації (О.С. Кубрякова), ми трактуємо порівняння як когнітивно-дискурсивну категорію – складне дискурсивне явище, в основі якого лежать когнітивні процеси компаративного мислення адресанта, що вербалізуються різнорівневими мовними одиницями з експліцитною та імпліцитною компаративною семантикою.

У другому розділі “Експліцитні та імпліцитні засоби вираження категорії порівняння у науковому дискурсі” виявлено експліцитні компаративні одиниці з семантикою тотожності, подібності, рівності, аналогії, а також несхожості, розрізнення, протиставлення. Крім цього, проаналізовано лексико-граматичні засоби вираження експліцитного порівняння, а також мовні засоби з імпліцитною компаративною семантикою, а саме, індикатори епістемічної та деонтичної модальності, алюзію. Вивчено візуально-риторичні засоби порівняння та наведено результати відповідних кількісних підрахунків.

Експліцитні засоби порівняння являють собою формально репрезентовані, марковані мовні одиниці з явно вираженою компаративною семантикою, натомість імпліцитні засоби порівняння виражають компаративність непрямо, опосередковано.

Тотожність являє собою рівність одного предмета іншому, що зокрема вербалізується смисловою та кількісною домінантою – лексемою *same*, котра використовується для утворення усталених конструкцій: *by the same token, in the same vein, along the same lines, the same way, in the same way, the same is true, the same can be said (ditto)*. Значення тотожності у науковому дискурсі також передають усталені конструкції: *to have something in common, by extension*, усталений вираз *such as*, прикметники: *identical, uniform*, а також продуктивна еквативна конструкція *as+Adj.+as*. До лексико-семантичної групи іменників зі значенням точного відтворення зовнішніх ознак одного предмета у подібі іншого входять лексеми: *clone, copy, prototype, duplicate, replica, replicant, facsimile*.

Уподібнення як найчисельніша група, що виражає відношення схожості, налічує великий корпус компаративних одиниць з семантикою подібності: складні прикметники, утворені за словотвірними моделями з дериваційними суфіксами *-like, -looking*: *N.+like(-looking); like+Adj. (brainlike computer, humanoid-looking robot, like-minded people, likepatentable inventions)*; складні прикметники, структурна будова яких відображає принцип мовної компресії (*breadbox-size rock, pinky-size chunk, snowflake-size device*); прикметники: *similar, congruent*; прислівники: *likewise, alike, similarly*; іменники: *similarity, convergence*; дієслова: *to liken, to remind, to resemble, to have/bear a resemblance to*; прийменниковий зворот, що виступає у ролі обставини способу дії *in a +Adj.+manner/fashion/way (in a humanlike way, in a mammalian fashion)*; усталена конструкція *and the like*; вставна конструкція *to put it in perspective*. Лексема *like* уживається у таких маркованих словосполученнях, як: *to look like, to seem like, to act like, to behave like, to sound like, to feel like, to think like*. Суфікс *-oid* слугує для утворення похідних іменників на позначення подібності роботів до істот: *humanoid, android*. Для передачі параметричної подібності предметів у науковому дискурсі уживається немаркована порівняльна конструкція, утворена за моделлю: *N+of phrase (a cell microprocessor roughly the size of a thumbnail, each silicon strip roughly the width of a human hair)*. Окрема лексико-семантична група дієслів маркує значення імітування, копіювання певних рис предмета: *to mimic, to emulate, to follow suit, to ape, to fake*.

Прирівнювання відображає рівність предметів, коли денотати не просто мають спільну ознаку, а є ідентичними одне одному. Значення рівності, ідентичності виражає група спільнокоренових лексем: *to equate, to equal, equal, equally, equivalent*; прикметники: *tantamount, proportional*; фразове дієслово *to amount to*; інклюзивний квантифікатор *both*.

Аналогія фіксує подібність та схожість певних ознак предметів, котрі загалом є відмінними, що вербалізується лексемами: *analogy, analogue, by analogy, analogous*, адвербіальною конструкцією *in parallel*, усталеним зворотом *to draw a parallel*.

Розрізнення являє собою встановлення відмінних рис схожих предметів. Домінантою цієї групи виступає прикметник *different*. Значення розрізнення також передають іменники: *difference, distinction, differentiation*, каузативні дієслова: *to distinguish, to differentiate, to differ*, некаузативні дієслова: *to tell something apart, to vary*.

Несхожість у науковому дискурсі репрезентовано прикметниками, які відображають розбіжність певних ознак предметів, що не стосується зовнішніх рис: *dissimilar, opposite, not the same, not alike*.

Протиставлення акцентує кардинальну сутнісну відмінність порівнюваних предметів. Протиставлення представлено у мові науки низкою протиставних/адверсативних кон'юнктив: *but, however, by contrast, in contrast, on the contrary, nevertheless, notwithstanding, whereas, at one extreme...at the other extreme, for one thing... for another, on the one hand...on the other hand, on the one end of the spectrum...at the other end, for a contrarian view, by comparison* та допустових/концесивних кон'юнктив: *although, though, in spite of, despite, even if, whether...or, albeit*. Значення протиставлення також виражають прийменник латинського походження *versus/vs.*, семантичні опозиції з розділовим кон'юнктом *or*, що найчастіше вживаються у заголовках наукових статей, позначаючи можливість вибору, наприклад: *Sinking or Swimming in the Sea of Data?[IEEE Internet Computing, May/June 2010]*.

Як свідчать результати кількісних підрахунків емпіричного матеріалу, у науковому дискурсі компаративні одиниці, котрі ґрунтуються на відношеннях схожості (0,43%), кількісно переважають мовні одиниці, які базуються на відношеннях відмінності (0,36%), що корелює з тезою про те, що порівняння передбачає первинне знаходження спільних рис порівнюваних елементів. Очевидно, відношення схожості є онтологічно більш значущими у процесі наукового пізнання світу, ніж відношення відмінності.

Корпус лексико-граматичних засобів експліцитного порівняння представлений у науковому дискурсі низкою дискурсивних конекторів з маркованим значенням компаративності, морфологічними показниками порівняння – ступенями порівняння прикметників, що слугують для утворення порівняльних конструкцій з експліцитними термами порівняння, при цьому найуживанішими є звороти, утворені за моделлю: *N.comparandum+(more)Adj.(er)+than+N.comparandum*, а також елатива, суперлатива, інтенсива, і конструкцій з подвійним порівнянням. Компаративні звороти з

експліцитними маркерами порівняння *like, as*, пропорційні конструкції, які вводяться сполучниками *so, as* і фіксують рівнозначність двох частин складного речення, також є широкоуживаними засобами експлікації порівняльних відношень у науковому дискурсі.

Імпліцитні засоби порівняння у науковому дискурсі передаються за допомогою індикаторів епістемічної та деонтичної модальності, а також численних алюзій. У засобах епістемічної модальності закарбоване приховане компаративне значення, котре виступає вербалізованим результатом компаративного мислення адресанта, що виявляється у вираженні впевненості або невпевненості адресанта у істинності певного стану речей через відповідні індикатори, а саме, модальні дієслова (*should, must, would, may, can, could, might*), ментальні дієслова (*to think, to guess, to believe, to suppose*), прислівники та прикметники (*surely, certainly, truly; obvious, apparent, evident; possibly, probably, maybe, perhaps, likely/unlikely*). Адресат декодує імпліковане компаративне значення індикаторів через інференції, що містяться у пропозиціях.

Індикатори деонтичної модальності містять імпліцитне компаративне значення, яке реалізується через зіставлення адресатом інформації, що міститься у пропозиції разом із фоновими знаннями задля адекватного декодування змісту, що передають дієслова у наказовому способі, які апелюють до уяви адресата: *imagine, picture this, let's look at*; до розумових здібностей: *consider, remember, let us suppose, suppose, let us concentrate on smth.*; а також слугують настановою, порадою, рекомендацією: *note, keep in mind, bear in mind*. Очевидно, у науковому дискурсі апеляція до уяви адресата виявляється не менш значущою, аніж звернення до розумових здібностей, що свідчить про те, що компаративне мислення первинно відштовхується від чуттєвого сприйняття світу (Е. Кассіпер) і загалом посідає вагоме місце у процесі наукового пізнання.

Компаративність є інгерентною внутрішньоструктурною рисою алюзивного процесу, адже розуміння маркера алюзії передбачає порівняння протоджерела, тобто денотата алюзії із вторинним текстом, в якому функціонує алюзивний маркер. Протоджерелом алюзій у науковому дискурсі виступають міфологічні сюжети, літературні та музичні твори (наприклад, *Everything is Illuminated, Time Waits for No Engineer, Lord of the Geeks, Wizard of Watts, Of Cows and Power Lines, Nights at the Opera, David and Goliath Versus Another David, Trojan horse*).

Візуально-риторичним засобам порівняння притаманний комбінований характер. Вони мають проміжний статус між експліцитними та імпліцитними засобами вираження порівняння. Рівень експлікації компаративності залежить від когнітивних зусиль, необхідних адресату для інтерпретації відповідної візуально-риторичної форми. Наприклад, яскравим, образним і глибоко асоціативним візуальним компонентом, що апелює до уяви читачів, спонукаючи поринути у світ високого мистецтва, є включення у текст наукової статті порівняння сюжету відомої фрески Мікеланджело “Створення Адама” з етичними проблемами інтеракції людини і машини, а саме, автономності та удосконалення машин:

In the dome of the Sistine Chapel, Michelangelo Buonarroti's fresco shows the creation of Adam with a pregnant touch between the hand of God and the hand of Adam. Many interpret this as illustrating the simultaneous animating of Adam and the bestowal of free will. In AI jargon, Adam was granted autonomy and agency, as well as responsibility [...] We should launch a new age of creationism, borrowing from the creation of Adam to focus on sentient, intelligent, self-improving, and responsible agents [IEEE Intelligent Systems, September/October 2006].

Результати кількісного підрахунку експліцитних та імпліцитних компаративних одиниць показали, що корпус експліцитних засобів вираження порівняння (1,1%) є більшим за корпус імпліцитних засобів порівняння (0,43%), що свідчить на користь важливості експлікації предмета дослідження, прагнення науковця уникнути двозначності та подати наукову інформацію максимально об'єктивно. Водночас значна кількість імпліцитних засобів вираження порівняння уможливорює припущення про те, що сучасний науковий дискурс є метафоричним за своєю природою.

У третьому розділі **“Дискурсивна специфіка та функціональні параметри категорії порівняння”** запропоновано функціональну типологію порівняння та вивчено його комунікативний потенціал; досліджено архітектоніку порівняння, що актуалізується у просторі наукового дискурсу через проспективне та ретроспективне порівняння, а також катафоричне й анафоричне порівняння.

До дискурсивних функцій порівняння у мові науки належать: оцінно-аксіологічна функція, що фіксує висловлення адресантом власної точки зору за допомогою компаративних одиниць, зокрема з позиції “добре/погано”; когерентна функція, яка виявляється у забезпеченні дискурсивними конекторами з компаративною семантикою задля зв'язності наукового дискурсу; персуазивна функція, що спрямована на переконання адресата засобами компаративної семантики у істинності висловлювання розглядається як маргінальна функція порівняння, бо вона є структурно та жанрово зумовленою (втілюється здебільшого у мікроанотаціях та у жанрі інформації про новий продукт).

Однією з концептуальних підвалин когнітивно-дискурсивної парадигми є неофункціоналізм, що розглядає мову як комунікативне явище крізь призму сфери її вживання та функціонування (О.С. Кубрякова), тому пропонується функціональна типологія порівняння ґрунтується на значенні та функціях, що їх виконують мовні одиниці з компаративною семантикою. Виділяємо такі **функціональні типи порівняння**:

- Гіпотетичне порівняння, котре слугує для вираження відносної, релятивної схожості, подібності між предметами, вербалізуючись у значенні модально-порівняльних сполучників *as if, as though*, апроксиматорів-порівнювачів *a bit like, something like, somewhat like, a sort of like, a kind of*, семіафіксів *quasi-, pseudo-, -ese* (*a quasiscientific list, scholarese, pseudoresearch*), суфіксу *-ish* (*largish, biggish, greenish*), засобів геджінгу: *probably, perhaps, maybe, must, might, may, can, could*,

прислівника *comparatively*, дієслова *to approximate*, а також лексем, що передають удаване порівняння (*verisimilitude*).

- Поширене порівняння, яке має багатоконпонентну структуру і містить низку простих порівнянь, а також дискурсивних конекторів з компаративною семантикою, котрі охоплюють значенням компаративності певний мікротекст.
- Порівняння-заперечення, що втілюється у реченнях, семантично протиставлених одне одному.
- Порівняння-обмеження, що реалізується у значенні рестрикторів: *only, exclusively, solely* та деінтенсифікаторів: *to some extent, to some degree, to a lesser extent, pretty, marginally, at least, enough, too*.
- Суперіорне порівняння, яке позначають компаративні одиниці з семою “суперлативності”, як-от: іменники *cutting edge, bleeding edge*, прикметники типу *high-end, superior*, усталений вираз з подвійним суперлативом *best of the best*, усталений дієслівний зворот *to give the edge*, а також дієслова *to rival, to vie*, префікси *super-, ultra-*, котрі передають значення інтенсивності вираження ознаки, прикметники зі значенням унікальності: *unique, one and only, a class of its own, second to none, one-of-a-kind, first-of-its-kind, uncomparable*, інтенсифікатори: *radically, fundamentally, revolutionary* у поєднанні з прикметниками *different, new, novel, pioneering*, прикметники, що утворюють семантичну опозицію та мають різні відтінки значення *close best, second best*, а також усталена конструкція *X is second only to Y*.
- Атрактивне й адитивне порівняння, що використовуються задля привертання уваги адресата з метою надання додаткової інформації за допомогою прислівників: *in addition, additionally, as well as, also, too, plus*, або акцентування ключової інформації у науковому тексті за допомогою атракторів: *most important, more important, importantly, most crucially, moreover, furthermore, what's more, interestingly*, атракторів-компаративів, що передають позитивну аксіологічну оцінку: *better still, even better* та негативну оцінку: *gloomier yet, worse yet, worse still, what's worse, to make matters worse*.
- Порівняння-уточнення, яке вживається для експлікації думки адресанта у максимально зрозумілий спосіб: *more accurately, looking more closely, to be more precise*, тощо.

Порівняння як істотний структурно-смысловий елемент архітектонічної будови наукового дискурсу втілюється у проспективному та ретроспективному, а також анафоричному й катафоричному порівнянні, завдяки чому забезпечується зв'язність наукового дискурсу. Проспективне та ретроспективне порівняння мають на меті співставити контекстуальні плани майбутніх і минулих подій у текстовій площині. Наприклад: *I then remembered my mother's warning that, to avoid risk of shock, I should unplug the toaster before attempting to remove the stuck toast. What if a printer user thought in the same way: Unplug an electrical device before reaching inside it? [EDN, November 2008]*.

The industry's vision is that we can solve those problems and that all the electronic devices in our homes and offices will be chattering furiously and wirelessly in another 5 to 10 years. Cables will go the way of the buggy whip [IEEE Spectrum, February 2008].

Анафоричне і катафоричне порівняння відсилають адресата до попереднього і наступного контекстів, що уможливорює встановлення зв'язку між анафоричним референтом та антецедентом, а також катафоричним референтом і вербальним відповідником, наприклад: *Despite its success in many regards, this android revealed a serious problem [IEEE Spectrum, April 2010]. Two- and four-core processors are common now. We know how to use these [IEEE Spectrum, March 2008].*

Комунікативний потенціал порівняння реалізується через низку комунікативних стратегій адресанта, як-от:

– балансування стратегій гезитації та впевненості адресанта у істинності висловлювання, що корелює з макростратегією модуляції категоричності та некатегоричності висловлювань, реалізується через поєднання модальних дієслів з протилежним значенням (*may or may not, might or might not*), оцінну конструкцію з компаративом *for better or for worse*, комбінацію бустерів та засобів геджінгу;

– екземпліфікація, котра являє собою наведення прикладів задля пояснення і розтлумачення (усталені вирази типу *to keep it simple, in other words, to put it another way, said another way*, метадискурсивне звертання-пропозиція, що має анафоричний характер: *let me rephrase*, конструкція з елативом: *in the simplest terms*);

– залучення адресата до активної участі у процесі пізнання, яке актуалізується через протиставлення думки експліцитного авторського *I* з думкою адресата *you*, ототожнення автора з читачем.

– привертання уваги адресата до стрижневих моментів тексту, що вербалізується через парцельовані конструкції з редуплікованим інтенсивом, нестандартні та оригінальні порівняння, зокрема з елементами гумору: *Like electricity, love is an old technology that, often neglected, is not yet mastered [IEEE Spectrum, May 2007]*, а також за допомогою метафор на позначення наявності у науковому доробку нових ідей, наприклад: *aha-moment; a light bulb over one's head*, та релігійних метафор типу *godsend; (mixed) blessing*.

У четвертому розділі **“Порівняння у лінгвокультурному просторі наукового дискурсу”** репрезентовано національно-культурні особливості порівняння, що віддзеркалюються в універсальних та культурно-специфічних концептах мовної картини світу англо-американської наукової дискурсивної спільноти. Також виявлено і схарактеризовано концептуальні метафори на позначення любові та боротьби, експеріенційні метафори, зооморфні та вегетативні метафори, що втілюються у мові науки, та висвітлено антропологічну спрямованість порівняння.

Концепція мапування Дж. Фоконьє, що полягає у проектуванні концептів з простору джерела (*source domain*) до цільового простору (*target domain*) дозволяє виявити і проаналізувати персоніфіковані, антропоморфні концепти у науковому дискурсі, які здебільшого являють собою анімацію неістот. При цьому відбувається

уподібнення функціонування приладів, роботів, механізмів зовнішності, розумовим здібностям, рисам характеру, звичкам людини (*smart grid, intelligent robots, sexy fuel-cell car, irresistible transistor, hardware hangover, a telecom diet rich in fiber, ITER's big appetite, the toughest transistor yet*). З іншого боку, при зіставленні людських здібностей із можливостями машин, здібності людини оцінюються переважно з позицій меншовартості у порівнянні з машинами (*puny humans, slow-thinking humans vs. superhuman intelligence*). Додамо, що культурна складова порівняння актуалізується й у вербалізації конфлікту статей, що виявляється у стереотипному сприйнятті жінок-інженерів соціумом (*ugly and strange eggheads, stiffs*), яке намагається змінити наукова спільнота.

У науковому дискурсі наявні аксіологічно опозиційні концептуальні метафори на позначення боротьби/конфлікту (*lattice mismatch and misalignment, dead pixels, proton-proton collision, an army of scientists, a legion of paid professionals, cyberterrorism, malicious software ("malware")*) та любові/краси (*marriage theorem; marriage of silicon and previously incompatible semiconductors is consummated; a tantalizing subatomic particle; MoNETA – the goddess of memory; the belle of the ultraportable ball is, arguably, Lenovo's ThinkPad X300/X301 line*), що слугують для метафоричного переосмислення наукових понять. Концептуальні метафори любові/краси також втілюються у термінах на позначення родинних зв'язків, що слугує для опису приналежності матеріалів, приладів до одного класу (*a Lucida family of fonts, the SUV twins, the ultracapacitor – a battery's quicker cousin*), або фіксує родинні стосунки між винахідниками та їх винаходами (*the father of CK722, Horowitz' brainchild*). Кількість концептуальних метафор на позначення любові та краси, зафіксованих у відібраному емпіричному матеріалі, є більшою за кількість концептуальних метафор на позначення боротьби і конфлікту, що стверджує думку про те, що англійці й американці тяжіють до позитивного відтворення навколишньої реальності.

Експеріенційні метафори слугують для метафоричного переосмислення термінів наукової системи у буденних поняттях, як-от: зорові та тактильні асоціації (*to put final touches to, to lay one's hands/eyes on*), їжа та її приготування (*semantic layer cake, half-baked ideas, the meat of the matter, textual food fights, all-you-can-eat service, to drop like a hot potato*). Зооморфні та вегетативні метафори ґрунтуються на зіставленні об'єкта (тварини, рослини) і суб'єкта (істоти, або неістоти) порівняння, а модулем при цьому виступає певне уявлення, в основі якого лежить система асоціацій і конотацій, пов'язаних у свідомості носіїв мови з певною твариною або рослиною. Зооморфні метафори (*a dead canary, birds of a feather, deer-in-the-headlights, horse of a different color, different beast, packaging behemoth, white elephant, bull session, watchdog, the Salter duck, Schrödinger's cat*) та вегетативні метафори (*low-hanging fruit, fruits of the research, to compare apples to apples, nano-onions, a bed of roses, a thicket of thorns*) широко вживаються у англомовному науковому дискурсі.

Такі вербалізовані універсальні концепти як релігія, гроші, влада, краса набувають специфічних рис саме американської культури, що, очевидно, пов'язане з

поширенням цінностей американської культури, у тому числі, масової (*The Church of Microsoft, Is Google God?, tech-evangelist; this website turned into the million dollar baby; long the ugly stepchild of computer arithmetic, division is getting a much needed makeover*). Водночас в англійській мові науки істотну роль відіграють метафори, що відображають концепти британської мовної картини світу, а саме водну стихію (*a fast-flowing river of data, an undercurrent of the meeting, a flagship Web-browser, a new wave of researchers*). Наявність у англо-американському науковому дискурсі паремій, прислів'їв, приказок компаративної семантики з інших лінгвокультур відіграють здебільшого ілюстративну та дидактичну роль і свідчать про діалог культур.

ВИСНОВКИ

Як квінтесенція пізнання реального світу, порівняння слугує для усвідомлення глибинної природи речей, сприяє встановленню відношень між порівнюваними об'єктами, а також є основою категоризації предметів навколишньої дійсності.

У рамках когнітивно-дискурсивної парадигми категорія порівняння є дискурсивним явищем, в основі якого – когнітивні процеси адресанта, що знаходять мовне втілення у експліцитній та імпліцитній формах у значенні різнорівневих мовних одиниць з компаративною семантикою. Провідною функцією порівняння у науці є гносеологічна, котра стосується порівняння як інструмента наукового мислення та пізнання (формування простих і складних наукових понять, проведення кількісного і фактологічного аналізу, обґрунтування наукових теорій та висунення робочих гіпотез). Провідними дискурсивними функціями порівняння є оцінно-аксіологічна, когерентна та персуазивна. Загальнонародна мова є продуктивним джерелом для метафоричної номінації загальнонаукових і спеціальних термінів, яка ґрунтується на уподібненні вихідного і нового значень понять.

Когнітивна структура категорії порівняння є дворівневою. Горизонтальну площину формують супербазовий рівень, організований родовим поняттям категорії – порівнянням, і базовий рівень, на якому знаходяться прототипні члени категорії, що містять найбільшу кількість характерних для порівняння ознак – відношення схожості та відмінності. У вертикальній площині знаходяться поняття суббазового рівня – ототожнення, уподібнення, умовивід за аналогією, прирівнювання : : несхожість, розрізнення, протиставлення. Компаративні одиниці, що ґрунтуються на відношеннях схожості кількісно переважають мовні одиниці, які базуються на відношеннях відмінності у науковому дискурсі. Очевидно, відношення схожості є онтологічно більш значущими у процесі наукового пізнання світу.

Експліцитними засобами вираження порівняння є дискурсивні конектори, компаративні конструкції з експліцитними маркерами і термами порівняння, ступені порівняння прикметників, які втілюються у формах компаратива, елатива, суперлатива, інтенсива, утворюють подвійне порівняння. Імпліцитними засобами вираження порівняння у науковому дискурсі є індикатори епістемічної та деонтичної модальності, алюзії. Семантика мовних одиниць епістемічної та деонтичної модальності сигналізує

адресатові про виокремлення компаративного змісту через виявлення у пропозиції пресупозицій та інференцій. Значення відповідних індикаторів виступає результатом порівняльної діяльності мислення адресанта, спрямованої на формування певного умовиводу через зіставлення відомої та нової інформації. Компаративність як основа алузивного процесу слугує для порівняння денотата і маркера алузії з метою адекватного декодування адресатом оригінального джерела алузії у науковому тексті.

Порівняння втілюється й у візуально-риторичних засобах у експліцитній, або імпліцитній формах. Візуальне порівняння може бути формально репрезентованим або імплікованим у певній візуально-риторичній формі, що насамперед залежить від когнітивних зусиль, необхідних адресату для адекватного розуміння та інтерпретації закодованої невербальними засобами інформації. При цьому візуальне порівняння слугує ефективним засобом мовної економії, організації та передачі наукової інформації, а також привертання уваги адресата.

Експліцитні засоби вираження порівняння кількісно переважають відповідні імпліцитні засоби, що свідчить про те, що сучасна англійська мова науки має об'єктивований характер з проявами метадискурсивності, прагне точності, ясності й прозорості. Це також підтверджує важливість експлікації інформації у мові науки. Багатофункціональність порівняння у науковому дискурсі реалізується через низку функціональних типів (гіпотетичне, атрактивне, адитивне, суперіорне порівняння, порівняння-уточнення, порівняння-обмеження, порівняння-заперечення), що свідчить про існування великого корпусу мовних одиниць з компаративною семантикою, а також про широке коло функцій порівняння у мові науки.

Порівняння є конструктивним елементом композиційної будови наукового дискурсу, що забезпечує зв'язність тексту, лінеарність та послідовність викладу інформації, аби полегшити сприйняття наукового тексту адресатом. Ретроспективне і проспективне порівняння слугують засобами когнітивної референції до минулих чи майбутніх подій, у процесі якої відбувається зіставлення часових і контекстуальних планів. Анафоричне та катафоричне порівняння актуалізуються у текстовій площині референції до попереднього або наступного контекстів, що передбачає зіставлення анафоричного елемента з антецедентом, або катафоричного елемента з вербальним відповідником. Комунікативний потенціал порівняння втілюється за допомогою низки комунікативних стратегій адресанта: балансування стратегій гезитації та впевненості адресанта у істинності висловлювання, екземпліфікації, залучення адресата до активної участі у процесі пізнання, привертання уваги адресата до стрижневих моментів тексту.

Порівняння вербалізує низку універсальних культурних концептів, як-от: релігія, гроші, влада, краса, що набувають культурно-специфічних рис зокрема в американській мовній картині світу, або ж важливості водної стихії (у британській). Культурна складова порівняння актуалізується у науковому дискурсі на позначення складних соціальних, морально-етичних ділем (конфлікт статей, інтеракція людини з машиною тощо). Порівняння також вживається у культурно-зabarвлених пареміях, прислів'ях, приказках, що відображають цінності культур світу. Поширеність

концептуальних метафор на позначення любові та боротьби, експериментальних метафор, зооморфних і вегетативних метафор у англо-американському науковому дискурсі свідчить про те, що англо-американський науковий дискурс вдається до засобів метафоричної образності для концептуалізації складних наукових понять.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

1. Шаля О.І. Жанрові особливості використання порівняльних конструкцій у англомовному науковому дискурсі / О.І. Шаля // Мовні та концептуальні картини світу : зб. наук. праць / від. ред. О.І. Чередниченко. – К. : Київ. нац. ун-т. ім. Т. Шевченка, 2008. – Вип. XXV. – С. 298-302.
2. Шаля О.І. Візуально-риторичні засоби вираження порівняння у жанрі “інформації про новий продукт” / О.І. Шаля // Мовні та концептуальні картини світу : [зб. наук. праць] / від. ред. О.І. Чередниченко.– К. : Київ. нац. ун-т. ім. Т. Шевченка, 2008. – Вип. XXV. – С. 74-79.
3. Шаля О.І. Маркери епістемічної модальності як засоби вираження імпліцитного порівняння у науковому дискурсі / О.І. Шаля // Мовні та концептуальні картини світу : [зб. наук. праць] / від. ред. О.І. Чередниченко.– Вип. XXIV. – К. : Київ. нац. ун-т. ім. Т. Шевченка, 2008. – С. 407-412.
4. Шаля О.І. Метафора як когнітивна модель в сучасному англомовному науковому дискурсі / О.І. Шаля // Лінгвістика XXI століття : нові дослідження і перспективи / гол. ред. А.Д. Белова. – К. : Логос, 2008. – С. 301-307.
5. Шаля О.І. Порівняння: логіко-філософський vs. мовознавчий аспекти / О.І. Шаля // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна / гол. ред. І.С. Шевченко. – Харків, 2009. – Серія “Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов”. – С. 107-114.
6. Шаля О.І. Компаративний потенціал алюзії у науковому дискурсі / О.І. Шаля // Мовні і концептуальні картини світу : [зб. наук. праць] / від. ред. О.І. Чередниченко. – Вип. XXIX. – К. : Київ. нац. ун-т. ім. Т. Шевченка, 2009. – С. 351-359.
7. Шаля О.І. Антропологічна спрямованість порівняння у науковому дискурсі / О.І. Шаля // Лінгвістика XXI століття : нові дослідження і перспективи / гол. ред. А.Д. Белова. – К. : Логос, 2009. – С. 256-264.
8. Шаля О.І. Когнітивна структура категорії порівняння / О.І. Шаля // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна / гол. ред. І.С. Шевченко. – Харків, 2010. – № 897. – С. 77-88.
9. Шаля О.І. Порівняння у соціокультурному просторі / О.І. Шаля // Мовні і концептуальні картини світу : [зб. наук. праць] / від. ред. О.І. Чередниченко. – К. : Київ. нац. ун-т. ім. Т. Шевченка, 2010. – С. 376-383.
10. Шаля О.І. Зооморфні й вегетативні метафори як імпліцитні порівняння у англомовному науковому дискурсі / О.І. Шаля // Лінгвістика XXI століття : нові дослідження і перспективи / гол. ред. А.Д. Белова.– К. : Логос, 2010. – С. 235-245.

Анотація

Шаля О.І. Категорія порівняння у мові науки: функціональні, когнітивно-дискурсивні та лінгвокультурні параметри. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2011.

У дисертації здійснено комплексний аналіз когнітивно-дискурсивної категорії порівняння у англо-американському науковому дискурсі. Категорія порівняння трактується як дискурсивне явище, в основі якого – когнітивні процеси компаративного мислення, що знаходять мовне втілення у експліцитній та імпліцитній формах у різнорівневих одиницях компаративної семантики – вербальних та візуально-риторичних. Експліцитними засобами вираження порівняння є дискурсивні конектори, компаративні конструкції з експліцитними маркерами і термами порівняння, ступені порівняння прикметників, які втілюються у формах компаратива, елатива, суперлатива, інтенсива, формують подвійне порівняння. Серед імпліцитних засобів – індикатори епістемічної та деонтичної модальності, алюзії. Експліцитні засоби вираження порівняння кількісно переважають імпліцитні. Виявлено такі функціональні типи порівняння: гіпотетичне, атрактивне, адитивне, поширене, суперіорне, порівняння-уточнення, порівняння-обмеження, порівняння-заперечення.

Онтологічна сутність порівняння виявляється у нерозривній єдності відношень схожості та відмінності. Компаративні одиниці ґрунтуються на прототипних відношеннях схожості та відмінності, причому відношення схожості є домінантними. Категорія порівняння є засобом архітектонічної будови наукового дискурсу, а також способом вербалізації ключових культурних домінант переважно американської й частково – британської мовних картин світу, що віддзеркалюється у концептуальних метафорах.

Ключові слова: науковий дискурс, категорія порівняння, імпліцитне порівняння, експліцитне порівняння, схожість, відмінність, концептуальна метафора.

Аннотация

Шаля О.И. Категория сравнения в языке науки: функциональные, когнитивно-дискурсивные и лингвокультурные параметры. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. – Киев, 2011.

В диссертации осуществлен комплексный анализ когнитивно-дискурсивной категории сравнения в англо-американском научном дискурсе. Категория сравнения трактуется как дискурсивное явление, в основе которого лежат когнитивные процессы компаративного мышления, вербализованные разноуровневыми эксплицитными и

имплицитными компаративными единицами – вербальными и визуально-риторическими. Эксплицитными средствами выражения категории сравнения являются дискурсивные коннекторы, компаративные конструкции с эксплицитными маркерами и термами сравнения, степени сравнения прилагательных, которые образуют формы компаратива, элатива, суперлатива, интенсива, формируют двойное сравнение. Среди имплицитных средств – индикаторы эпистемической и деонтической модальности, аллюзии. Выделяются такие функциональные типы сравнения: гипотетическое, аттрактивное, аддитивное, расширенное, супериорное, сравнение-уточнение, сравнение-ограничение, сравнение-отрицание.

Онтологическая сущность сравнения заключается в неразрывном единстве отношений сходства и отличия. Компаративные единицы основываются на прототипических отношениях сходства и отличия, причем отношения сходства являются доминантными. Категория сравнения является средством архитектурного строения научного дискурса, а также способом вербализации ключевых культурных доминант преимущественно американской, и – частично – британской языковых картин мира, которые отображаются в концептуальных метафорах.

Ключевые слова: научный дискурс, категория сравнения, имплицитное сравнение, эксплицитное сравнение, сходство, отличие, концептуальная метафора.

Abstract

Shalya O.I. The Category of Comparison in the Language of Science: Functional, Cognitive, Discursive and Cultural Aspects. – Manuscript.

A dissertation for a Candidate Degree in Philology, speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Taras Shevchenko National University of Kyiv. – Kyiv, 2011.

The dissertation provides an insight into the category of comparison in Anglo-American scientific discourse. The key idea behind this work is to conduct a comprehensive research of the category of comparison in light of its discursive, cognitive, functional, structural and culture-bound specificity in the language of science.

Comparison is viewed as a core of scientific cognition. When the information is perceived, processed, or evaluated, this information is compared to a norm, or a standard. Comparing requires examining and then identifying how two or more things are similar or different. Relations of similarity and difference are fundamental for comparison, emphasizing its dual ontological nature.

Comparison is pervasive in science. Theory, measurements, simulations etc. are supported with careful comparison. Also, comparison has a heuristic power and serves to enhance comprehensibility of scientific discourse. In scientific discourse, the category of comparison is a multifaceted discursive formation based on the author's cognitive processes. It is explicitly and implicitly verbalized with various linguistic devices signalling comparison. Explicit comparison embraces linguistic devices whose semantic structure overtly conveys

comparative meaning. Comparison manifests itself explicitly through the following types of similarity relations: identity, likeness, equality, analogy; difference relations: differentiation, dissimilarity, contrast. Implicit comparison encompasses linguistic devices devoid of explicit comparative meaning, requiring inference of relevant implications.

Chapter One, “The category of comparison as a fundamental category of scientific discourse”, provides a brief introduction to the multifaceted nature of comparison, taking into consideration logical, philosophical, cognitive and linguistic aspects. Emphasized here is the analysis of the category of comparison in the cognitive and discursive paradigm as well as the language of science vs. general language. Also, we study the cognitive structure of the category of comparison and bring into light key characteristics of the Anglo-American scientific discourse.

In Chapter Two, “Explicit and implicit devices expressing the category of comparison in scientific discourse”, we point out explicit comparative devices conveying the meaning of identity, likeness, analogy, equality, as opposed to differentiation, dissimilarity, contrast. We also consider lexical and grammatical devices of explicit comparison and indicators of epistemic and deontic modality, allusions as modes of implicit comparison. We study the role of visual comparison in the language of science, and provide some relevant statistical data.

In Chapter Three, “Discursive characteristics and functional parameters of the category of comparison”, we propose the functional typology of comparison and examine the architectonics of comparison that manifests itself through prospective and retrospective, as well as via anaphoric and cataphoric comparison. We also deal with communicative strategies of comparison.

Chapter Four, “Culture-bound features of comparison in scientific discourse”, is tracing cultural traits of the category of comparison. It touches upon universal and culture-flavoured concepts, addressing battlefield and love metaphors, plant, animal, and experiential metaphors, as well as some anthropomorphic metaphors.

Key words: scientific discourse, the category of comparison, implicit comparison, explicit comparison, similarity, difference, conceptual metaphor.